

en het Genoot-
ht. Het bekende
de (1842) begin-
n van de Neder-
ns van het Kerk-
s opgericht.⁶⁴⁾ Er
hap en een on-
Kerk is niet een
gouvernementale
chap heeft zich
Gereformeerde
p zijn „andere-
leer en van he-
nden der Kerk“
nog wel een Her-
n“, maar die is

die in het „Ge-
zoo zijn er vele
tot de Kerk be-
ing met de Kerk
zijn in de boe-
et opgericht ge-
vernementsweg-
de Gemeenten
e Kerk.“^{65a)}
i de Afscheide-
eformeerden, ge-
bben zich buiten
ijven bij de Herv-
aad, getergd en
edraagzaamheid
ijk uit het Herv-
vormde Kerk is
i Afscheidenen
ik uiteengeraakte
escheidenen vor-
Hervormde Ge-
van een gouver-
ligt des te meer
Kerk.“⁶⁶⁾

eft, naar Groen's
making, het her-
orie en belijden
en de gebiedend
g.⁷⁰⁾ Steeds drin-
eisch, dat loch-
lost van de cae-
et denkbeeld van
kerk stamt niet
school van Dan-
revolutie) maar
stverwanten van
een kerkelijke
litatie gewekt.⁷¹⁾
1869, is de in-
1816 en 1852 ge-
et op het per-
uitstellen) wor-
meewerken. Ze
enlijke scheiding
rwikkelingen die
jn. De Regeering
mogelijk in on-
er de gouverne-
eftigen strijd die
vaaruit scheuring
een voortdurend
gen toestand, ge-
kiezen voor een
vijandig is aan

le Gereformeerde
ati-gereformeerde
en leste worden
gunst, maar als
ijmaking zal ook
Afscheidenen,
zoo vurig naar
in 1847 daar na-
it hij met kracht
blijving der Mo-
staat bij de in-
e Confessioneele
ond.⁷⁸⁾

gezocht en „de
steeds afgekeurd-
Kerk, in 1816 ge-
szins naar recht
leef verplichtend
niet de forma-
techtens, en ach-
gelovigen ook
de voortzetting
e men, en mocht
g denken. „Wat
den post, door
kerk is zoeds
de Afscheiding
voorbarig, prae-

Afscheiding mag dus niet gezocht. Maar blijkens
het bovenstaande kan de noodzaak tot Afschei-
ding inderdaad komen. Zullen wij ons afscheiden?
vraagt Groen in 1847. En hij antwoordt: „Welligt;
te weten, op de voorwaarden die wij van den
beginne af als de conditio sine qua non van een
geoorloofde (!) Afscheiding gesteld hebben. Ja,
wij zullen ons afscheiden, zoo men ons bewijst
dat de Symbolische Schrift in het kerkgenoot-
schap geen wettig gezag heeft; dat elk uitzigt op
verbetering en herstel onder de vrome wenschen
of droomerijen van welmeenend zelfbedrog be-
hoort.“⁸¹⁾

Afscheiding mag niet gezocht, maar ze kan nood-
zaak worden. Want Groen wil een kerkrecht-
lijken, wettigen strijd tengevolge waarvan onze
eenige troost in leven en sterven of als grondslag
van het Kerkgenootschap wordt erkend, „of, zoo
dit ondoenlijk bevonden werd, aan een vrije
Kerk, voortzetting der Nederlandsche Gereformeer-
de Kerk, ten grondslag zou worden gelegd.“⁸²⁾

Afscheiding mag niet gezocht, maar wanneer de
burgerlijke rechter het kerkrecht zou miskennen
en deze miskenning een onoverkomelijk bezwaar
wordt tegen de gehoorzaamheid aan het Hoofd
der Gemeente en tegen de ontwikkeling van het
gehoofsleven der Kerk(!) dan „zou, bij Christelijke
getrouwheid, in Nederland geschieden, wat onlangs
in Schotland is geschied: de Kerk zou, ten koste
van opoffering en lijden, onafhankelijk worden van
de menschen, om afhankelijk te blijven van den
Heer.“⁸³⁾

„Geen Afscheiding, maar Kerkherstel moet wor-
den bedoeld.“

„Afscheiding kan het gevolg zijn; maar dan
onder den vorm van zoodanig een Vrije Kerk,
waardoor (ook bij en welligt om haar volkomen
afscheiding van den Staat) de regten eener Chris-
telijke natie, de regten eener Protestantsche bevol-
king kunnen worden beschermd.“⁸⁴⁾

Geen Afscheiding, — maar — nooit kan een
dergelijke organisatie, geworteld als ze is in cae-
saropapistische willekeur, een kerkeraad onthieven
van de verplichting om een godslasterlijke predi-
king onverwijld te beletten.⁸⁵⁾

Geen Afscheiding — maar met een anti-christe-
lijke richting kunnen Christenen geen kerkgemeen-
schap hebben en zolang de kerk een Christelijke
is, hebben Christenen het recht er in te blijven,
doch slechts dan, wanneer ALLES geschiedt om
de anti-christelijke moderne richting kerkelijk er
uit te drijven. Scheiding wordt onmisbaar,
hetzij men de modernen er uit drijft, hetzij men
door hen uitgedreven wordt.⁸⁶⁾

Geen Afscheiding — maar het blijven in een
feitelijk-reglementaire kerk is ongeoorloofd, zoo men
niet een strijd aanbindt die op overwinning kans
geeft.⁸⁷⁾

Geen Afscheiding — maar in 1864 verlangt
Groen onverwijld de schorsing van den modernen
laagschen predikant Zaalberg en kennisgeving
daarvan aan hooger kerkbestuur. En daarna? Door-
zetten, niet lafhartig terugdeinzen voor een onchris-
telijk bevel van een zoogenaamde Synode. Een
algemeene strijd zou dan kunnen ontstaan die het
begin van het einde kon worden. „De vrijheid
eener Christelijke Gemeente ter pligbetrachting
zou over den geestverdoovenden synodalen toestand,
onder dankbare blijdschap van elk die het Evan-
gelie lief heeft, de overhand hebben behaald.“⁸⁸⁾

Geen Afscheiding — maar Groen is in 1868
overtuigd dat de Kerkeraad van Den Haag moet
verklaren geen persoon op den kansel te kunnen
loelaten die zich door zijn lastertaal buiten de
gemeenschap der christelijke kerk gesteld heeft.
Het woord: Ik kan niet anders, God helpe mij, zou
een daad zijn, een begin der gewenschte agitatie ter
verbreking van den reglementairen toovercirkel, die
telkens meer de gemeente onder de slavernij van
het ongeloof brengt.⁸⁹⁾

Groen heeft heel zijn leven geworsteld om
de „Vrije Kerk“.

„Verbreek het gouvernementale kerkgenoot-
schap in 1816 gesticht; de Hervormde kerk-
gemeenschap herrijst en ontplooit zich in his-
torischen vorm“. „Laat de Vrije en aldus Con-
fessioneele Kerk herrijzen uit het graf van den
reglementairen toestand“. „Inderdaad, geef ons de
Vrije Kerk“, roept hij in 1869 uit.⁹⁰⁾ En vol moed is
de grijsaard voor de toekomst. Meer dan 70 jaar oud,
schrijft hij deze profetische woorden: Indien de
Christenen de Scheiding van Staat en Kerk aanvaar-
den in Christelijk-historischen zin. Indien de Kerk
van dikwerf schadelijken band losgemaakt, indien
deze zelfstandige Kerk in 't besef van roeping en
kracht, den onzijdigen Staat, door evangeliserende
pligbetrachting met eigen levensbeginsel bezielt...
dan gaat de vrije Kerk in den vrijen Staat een
heerlijke, een heerlijke toekomst tegemoet.⁹¹⁾

Wat zou Groen in 1886 hebben gedaan?

We weten het niet en we willen niet gissen.
Dit weten we: Groen heeft de revolutionaire
organisatie van 1816 in al haar verderf scherp
geteekend. Hij heeft meer dan iemand anders in
het midden der vorige eeuw, tegenover ethisch-
renische lauwheid het kerkelijk besef opgewekt
en verhelderd. Hij heeft de oogen geopend voor

de schuld der geloovigen aan den vervallen toe-
stand der Kerk. Hij heeft nadrukkelijk gewezen
op den eenigen eisch, dien God ook ten aanzien
van het kerkelijk leven aan Zijn kinderen stelt:
gehoorzaamheid, alleen maar: gehoorzaamheid.^{91a)}

Dit weten we: hij heeft het zaad gestrooid, waar-
uit de Doleantie moest opschieten, den strijd ont-
kend, die in 1886 tot volle felheid kwam, de
wapens gesmeed, die de zege konden behalen,
den weg naar de vrijheid gewezen, de leus ge-
formuleerd, die de mannen van '86 heeft bezielt
„vrijmaking der kerk“, „afwerping van het juk“.

Dit weten we: jaren lang heeft hij met vreugde
en hartelijke instemming Dr. Kuyper's strijd voor
kerkherstel gevolgd.⁹²⁾

Dit weten we, dat de trouwe vrienden van
Groen, Elout van Soeterwoude en Keuchenius „het
juk der aan de Nederlandsche Gereformeerde
Kerk vijandige Synode“ ten slotte hebben afge-
schud.⁹³⁾

1) Nederl. Gedachten (hier steeds geciteerd de tweede
serie) I, 134; II, 96; vgl. III, p. 159, 160.

2) Regt der Hervormde Gezindheid, p. 20, 21. Ned. Ged.
I, 98/9; II, 247/8. Zie ook noot 77.

3) Narede van vijfjarigen strijd, p. 15, 58. Vgl. Ned. Ged.
III, p. 318.

4) Deze namen gebruikt Groen afwisselend, zie b.v. Het
Regt enz. I.

5) Ned. Ged. V, p. 108.

6) Ned. Ged. III, p. 294; vgl. 342; vgl. Regt, p. 117; Vrij-
heid v. Chr. Nat. onderwijs enz. p. 67.

7) Regt, p. 64; Ned. Ged. I, p. 126: „Niemand heeft meer
dan ik de staatsregtelijke gelijkstelling der gezindheden
aanvaard“, II, p. 280; III, p. 253, 290 v.

8) Adres a. d. Herv. Gem.; 1843, 87; Adviezen i. d. 2e
Kamer in dubbel getale, p. 144; Regt, p. 64. Parlement.
Stud. en Schetsen, XVIII, 23.

9) Ned. Ged. III, p. 294; vgl. p. 342.

10) Regt, p. VI, VII.

11) Idem, p. 66.

12) Regt, p. 23. „Zonder handhaving van een regel, zon-
der geloofseenheid, op grond waarvan men belijdt en uit-
sluit, zie ik geen kerk“. Leervrijheid of Kerkbewustzijn,
p. 23.

13) Regt, p. 28, 126; Narede, p. 165.

14) Regt, p. 20.

15) Idem, p. 70, 76, 93.

16) Idem VI, p. 40, 120.

17) Adres aan de Algemeene Synode enz., 2e druk, p. 5 v.;
Adres a. d. Herv. Gem., p. 45; Regt, VI, 38, 40, 110, 120;
Aan Ds van Velzen (1848), in: Verspr. Geschr. II, p. 129.

18) Adres a. d. Herv. Gem., 1843, p. 89.

19) Idem, p. 92; Regt, p. 95.

20) Regt, p. 70, vgl. p. 6, 20.

21) Regt, p. XIII; Kerkgemeentelijk Overleg, p. 27; Ned.
Ged. II, p. 96; vgl. Regt, p. 100: „Het kenmerk der Gezin-
dheid is het Formulier waarbij de leer geconstateerd wordt“.

21a) Maatregelen, p. 62.

22) Ned. Ged. I, 120 v.

De Revolutie, dus niet een of andere verplaatsing
van het gezag, zooals b.v. de Franche revolutie was, maar
de omkeering van denkwijze en gezindheid in geheel de
Christenheid openbaar, waarbij Gods Woord en Wet ter
zijde wordt gelegd. Ongeloof en Revolutie, 1904, p. 4; vgl.
Stud. en Schetsen der Schoolwet herziening, XIV, p. 47—50.

23) Maatregelen tegen de Afscheidenen enz., Leiden,
1837, p. 14, 15; Narede, p. 64; Vrijheid van Christel. Nat.
Onderw., p. 99; Ned. Ged. I, p. 122; Ned. Ged. II, p. 96.

24) Adres a. d. Herv. Kerk, p. 81.

25) Regt, p. 41.

26) Regt, p. 105; Verklaring van 1848 Verspr. Geschr.,
p. 96; Kerkgemeentelijk Overleg, p. 100.

27) Parlement. Stud. en Sch., XIII, p. 12; Ned. Ged. I,
p. 76; V, p. 108.

28) Ned. Ged., I, p. 134.

29) Natuurlijk of Ongerijmd, p. 27. Ned. Ged. I, p. 76.

30) Narede, p. 165.

31) Ned. Ged., I, p. 98.

32) Parlement. Stud. en Schetsen, IV, p. 27. Ned. Ged.,
I, p. 28, 29.

33) Ned. Ged., I, p. 17, 122, 156.

34) Adres a. d. Ned. Herv. Kerk, p. 64.

35) Parlement. Stud. en Schetsen, XIII, p. 12.

36) Leervrijheid of Kerkbewustzijn, p. 8.

37) Ned. Ged. I, p. 115.

38) Maatregelen enz., p. 21.

39) Idem, p. 22.

40) Adres a. d. Herv. Kerk, p. 29.

41) Idem, p. 41.

42) Idem, p. 47, 76.

43) Narede, p. 18, 59; Regt, p. 61, 62; Vrijheid van Chris-
telijk Nat. Ond. enz., p. 99.

44) Narede, p. 66.

45) Vrijheid van Chr. Nat. Ond. enz., p. 99, 101.

46) Confess. of Reglement, p. 1; Natuurlijk of Ongerijmd,
p. 2. Vgl. Regt, p. 4.

47) Parlement. Stud. en Sch., XII, p. 13; XVII, p. 21;
Kerkgemeentel. Overleg, 99.

48) Ned. Ged. I, p. 28/9, 91, 98, 99.

48a) Ned. Ged. V, p. 107, 159.

49) Dat artikel luidt: „De zorg voor de belangen, zoo
van de Christelijke kerk in het algemeen als van de Herv-
ormde Kerk in het bijzonder, de handhaving harer leer...
moeten steeds het hoofddoel zijn van allen, die in onder-
scheidene betrekkingen, met het kerkelijk bestuur belast
zijn“.

50) Ned. Ged., V, p. 98.

51) 20 Nov. 1875; Ned. Ged., VI, p. 30.

52) Adres a. d. Herv. Gem., p. 42; vgl. de opmerking over
de ministerieele dispositie van 1842, p. 80.

53) Regt, p. 117.

54) Ned. Ged., I, p. 17.

55) Ned. Ged., I, p. 135; II, p. 96.

56) Dit adres werd door Groen opgesteld. Geciteerd is de
2e druk, Leiden 1842, p. 1. Telkens komt Groen op die twee-
heid van reeds lang bestaande Kerk en in 1816 opgericht
Genootschap terug. Vgl.: Maatr., p. 1, 16; Kerkgemeentelijk
Overleg, p. 32, 49; Confession. of Reglem., p. 1; Parlem.
Stud. en Sch. IV, p. 27; Ned. Ged. I, p. 76, 99; II, p. 319;
V, p. 39, 107, 375.

57) Ned. Ged. I, p. 292; V, p. 39.

58) Maatr., p. 61.

59) Regt, p. 77, 84, 117; Kerkgem. Overleg, p. 11.

60) Regt, p. 40, 93/4, 125/6; Kerkgemeentel. Overleg, p. 46;
Narede, p. 165.

61) Ned. Ged. I, 294; V, 375.

62) Regt, p. 56. Aan de Herv. Gem., p. 80.

62a) Ned. Ged. V, 99.

63) Maatr., p. 60, 62. Het beginsel der Afscheiding was
behoefte aan de waarheid, Maatr., p. 38; Regt, p. 129, 133,
134.

64) Maatr., p. 61; Regt, p. 133/5; Parlem. Stud. en Sch.,
IV, p. 27.

65) Maatr., p. 39; Ned. Ged. I, p. 119.

Ned. Ged. I, p. 119.

66) Narede, p. 165; Ned. Ged., I, p. 30.

67) Ned. Ged., I, 115; II, 247/8.

68) Ned. Ged. II, p. 284.

69) Ned. Ged. II, 247/8; V, p. 99.

70) Ned. Ged. I, p. 115; VI, p. 53. Verklaring 1848 in:
Verspr. Geschr. II, 97.

71) Aan de Herv. Gem., p. 79—84; Regt enz., p. 88—93;
Verklaring 1848, in: Verspr. Geschr. II, 97; Narede, p. 59;
Ned. Ged. I, 8, 17, 29, 76, 91/2, 98/9, 100, 104, 115, 119, 125,
129, 132, 134, 148, 164, 188, 229, 308; II, 96, 247/8; III, 159/160;
V, 108, 159.

71a) Ned. Ged. III, 159/160.

72) Parlem. Stud. en Sch., XVII, 21; XXI, 17; Kerkge-
meentelijk Overleg, p. 95; Ned. Ged. I, 17, 76.

73) Ned. Ged. I, 76.

74) Vergelijk voor Groen's opvattingen inzake scheiding
van Kerk en Staat: Vrijheid van Chr. Nat. Schoolonderw.
enz. 1863, vooral de inleiding.

75) Groen in de Kamer, Nov. 1863; Ned. Ged. I, p. 76;
Natuurlijk of Ongerijmd, p. 27.

76) Ned. Ged. I, p. 134.

77) Regt, p. 21, 136; Narede, p. 57; Kerkgem. Overleg, p.
46, 101; Ned. Ged. I, p. 99, 115; II, 247/8; III, 159; V, p.
108, 375.

78) Kerkgem. Overleg, p. 95. Parlem. Stud. en Sch. XV,
p. 32; XVI, p. 26; XVII, p. 20; XXI, p. 17 en Natuurlijk of
Ongerijmd.

79) Maatr., p. 35; Aan de Herv. Gem., p. 76—79; Regt,
p. 4, 5, 33, 40, 41, 42, 119; V; Kerkgem. Overleg, p. 95.

80) Aan de Herv. Gem., p. 76—77; Regt, 128, 132; Kerk-
gem. Overl., 96, 100; Ned. Ged. III, 159; V, 292.

81) Regt, p. 136.

82) Regt, p. 20.

83) Regt, p. 41. In Schotland vond een afscheiding plaats,
onder leiding van Chalmers, in 1843. Zie ook daarover Kerk-
gem. Overleg, p. 97.

84) Narede, p. 70.

85) Parlem. Stud. en Sch. XIII, p. 12; XVII, p. 20.

86) Dit schrijft Dr. Schwartz in De Heraut, Groen citeert
het in Parlem. Stud. en Sch. VI, p. 26, en zet onder het
citaat: Zeer juist, Onophoudelijk, sedert 1842 en vroeger
tegen de modernen of vaders der modernen ook door mij
gezegd. Vgl. Regt, XVII: „Zoo men aldus of een uitdrijven
of een uitwijken der geloovigen onvermijdelijk maakt“.

87) Parlement. Stud. en Sch. XVII, p. 21.

88) Confessioneel of Reglementair, p. 3, 4.

89) Bijdrage voor Kerkgemeentelijk Overleg, p. 1.

90) Ned. Ged. I, p. 99, 115.

91) Ned. Ged. V, p. 367/8.

91a) Regt, p. 80.

92) Kerkgemeentelijk Overleg, p. 17, 45, 50. Ned. Ged. I,
p. 68, 76, 115, 135, 164, 196, 212, 213; III, p. 338; V, p. 176.

93) Gaarne zou ik breder behandeld hebben Groen's be-
schouwing omtrent de „scheiding“ van Kerk en Staat en
zijn wenschen inzake de theol. faculteiten aan de Openbare
Universiteiten. Groen wilde b.v., dat de Kerken niet gebon-
den zouden zijn bij hun beroepingswerk aan de candidaten,
gevormd aan de openbare universiteiten, Parlem. Stud. en
Sch. IX, p. 25, maar dan zou dit toch reeds lange artikel
te lang zijn geworden.

H.

C. VEENHOF.

Bij „axiopostie“ mag men niet over één
nacht ijs gaan.

Kuyper, Het Conflict gekomen, blz. 18.

Dr. Rutgers en de Doleantie.

I. Kuyper en Rutgers.

Bij de herdenking van de Doleantie komt naast
de figuur van Dr. A. Kuyper ook die van Dr. F. L.
Rutgers naar voren. Onwillekeurig dringt zich de
vraag aan ons op, wat Rutgers voor de Doleantie
heeft betekend en welken invloed hij op deze
tweede reformatie van de vorige eeuw heeft uit-
geoefend.

Ongetwijfeld was Dr. Kuyper de hoofdpersoon,
de generale leider van heel den strijd. Vriend en
vijand erkent het. Ieder ziet hem zoo. Maar waar
was de plaats van Rutgers? Stond hij naast Kuyper
in de voorste rij? Of stond hij achter en onder hem?

Stond Rutgers bijv. op één lijn met al die ge-
westelijke en plaatselijke leiders als Dr. W. van den
Bergh te Voorthuizen, Ds J. J. Ploos van Amstel te
Reitsum, Ds G. H. van Kasteel te Kollum, Ds G. Vlugs
te Leiderdorp, Dr. G. van Goor te Bunschoten, Dr.
L. Wagenaar te Heeg e.a., die elk op eigen plaats
de hitte van den strijd hebben verduurd, maar als
leiders van den tweeden rang?

Of was hij — zooals het Handelsblad hem in
het nummer van 13 Jan. 1886, dus in het heetst
van den strijd, zag — slechts „de luitenant“, „de
ondercommandant“, die enkel maar de bevelen
van den „commandant“ had uit te voeren? Waren
Dr. Rutgers en Jhr. Mr. de Savornin Lohman slechts
„figuranten“, gedwongen om den wil van Dr. Kuy-
per, „het hoofd der partij“, te doen?

Neen, aan Dr. Rutgers komt niet een tweede-
rangplaats achter, maar een eerste-rangplaats
naast Dr. Kuyper toe. Zijn geheele persoonlijkheid
toont het u aanstonds. Zijn gestalte reeds impo-
neerde. Die kaarsrechte houding. Dat opgeheven
hoofd. Die glasheldere oogen. Dat bezadigd op-
treden. Die deftige manieren. Heel zijn optreden
teekende een echt-reformatorische figuur.

Dr. Kuyper zelf kent hem die eereplaats toe. In
den fellen strijd voor het weer-opleven van het
Calvinisme, althans op kerkelijk gebied, was Rut-
gers zijn „alter ego“, zijn „evenknie“, die aan-
vulde wat hem ontbrak. In „aanleg en karakter“
geheel verschillend, in „de grondlijnen vaak tegen
elkander ingaand“. Maar in de diepere levensbe-
ginselen waren zij als „tweelingbroeders“, „eens
geestes“. „We verstonden elkander zoo door en
door, dat we ook zonder nadere afspraak, steeds
bij dezelfde hoofdgedachte uitkwamen.“ Zóó tee-